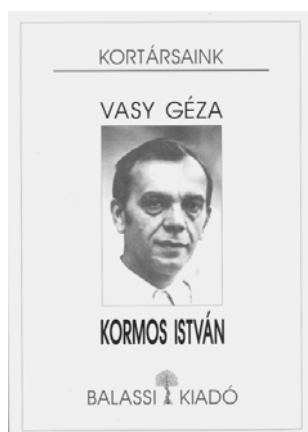

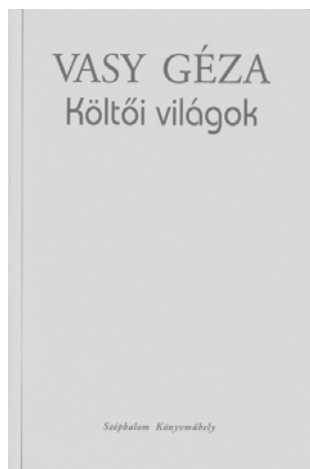
Vasy Géza: Kormos István; Költői világok

Balassi Kiadó
Budapest, 2002
270 oldal, 1500 Ft

Könnyű monográfiát írni Kormos Istvánról, kezdeném – Kormos igazán szeretni való ember volt: bohém, játékos, tündéri, aranyos. Ezek persze nem irodalomelméleti, -történeti fogalmak, s amennyire segíthetik, annyira gátolhatják is a személyiség legendái a korrekt költői pályakép meghatározását. Kormos esetében megkerülhetetlen az emberi attitűd ismerete az életműve teljesebb megértéséhez, hiszen nem monumentális életművet hagyott hátra (a hozzá írt, neki dedikált versek állítólag nagyobb terjedelmet tesznek ki, mint saját életműve), még ma is sűrű legenda övezi – s ezeket a legendákat részben beépítette saját költészetébe –, amelyek, miként Vasy Géza sorra veszi, nem föltétlenül állják ki a valóság próbáját. Ugyanakkor még a mai, megosztott kánonban sem kérdőjeleződik meg ez a mennyiségileg szolidabb terjedelmű líra; egyfajta hallgatóságos konszenzus él értékét illetően, bár a különböző értelmezésekben máshová kerülhet a hangsúly, ahogy erre első monográfusaként az irodalomtörténész is rámutat, aki szerint „ifjan életrajzias költőként indult, majd hosszú hallgatások után a hatvanas években olyan költészetet formált, amelyben a vallomásos, a tényszerű életrajzi elemeket sem nélkülöző hangvétel ötvöződik az általános-elvont orpheuszi jelleggel”.

Vasy Géza – egy nagymonográfia keretét is betöltő – könyve várhatóan hosszú időre megalapozza a Kormos-filológiát; megkerülhetetlen lesz az élet- és pályarajz igen részletes, sőt részletező adatoltsága révén, az egyes művek elemző értelmezésénél, illetve a Kormos-líra irodalomtörténeti és esztétikai értékeinek meghatározásakor. Ami ebben a terjedelemben megírható, azt Vasy Géza arányosan szerkesztett könyvében szakavatottan, ugyanakkor olvasóbarát stílusban megírta; földolgozta még – az olyan, irodalomtörténészek által többnyire idegenkedett területeket is, mint – a kormosi életmű gyerekeknek szánt részét, valamint az irodalmi tudatra is hatással bíró szerkesztői, műfordítói munkásságát is, bőségesen adatolva. A könyv külön erénye a Kormos-versek motívumhálózatának igen részletes földolgozása. Különösen a népi líra eredményeinek pazar ismeretében nyilvánul meg az irodalomtörténész versérzékenysége, s hatalmas kulturális térben helyezi el és pozicionálja a verseket. Vasy Géza rendkívüli filológusi készsége –, amelyet a legváratlanabb pillanatokban képes aktivizálni – a Kormos-művek későbbi kritikai kiadásának jegyzetelését is elősegíti. Az irodalomtörténész személyes érdekltsége végig jelen van, de ez a szakmai ítéletet nem billenti meg, a szeretet és a szigor egyensúlyban marad. Vasy Géza a kor alapos ismerője, tanulmány-(és tankönyv-)kötetei mutatják, hogy az újnapi lírához érez legerősebb affinitást; tanulmányok sora mellett monográfiákat írt Nagy László-

**Széphalom Könyvműhely
Budapest, 2003
435 oldal, 2100 Ft**

ról, Illyés Gyuláról – s ezúttal is az irodalomtörténész és a költő szerencsés egymásra találásáról van szó. A monográfia arányos és egész, rendkívül alapos, körültekintő munka, tárgyszeretet és szakmai kompetencia egyaránt jellemzi.

A monográfia célszerűen megválasztott szempontok szerint, világos szerkezettel, három jól tagolt egységben dolgozza föl Kormos István életét és életművét. Az első, önálló fejezet a legendákkal övezett életrajzot veszi számba, a második rész az életmű diakrón leírása, míg a harmadik annak szinkron megközelítése. Vasy Géza ezzel a hármas vizsgálódási nézőponttal megoldotta azt a nehéz dilemmát, amit a – bizonyos értelemben az életmű fölé magasodó – kormosi legenda kétségtelen kihívása jelentett; s értelmezi azt a tényt, miért nem homogén a Kormos-versek „versbeszéde” a pályaindulás pillanatától fogva, s miért kell bizonyos fejlődésről beszélnünk esetében is (születési helyzet, korhelyzet), majd a hosszú, hat és fél éves hallgatást értelmezi, s értelmezi azt a maga korában nem szokatlan tényt is, hogy miért vannak szakadások életművében,

illetve paradox módon e szakadások ellenére a kormosi vers-szöveg mégis – a költő folytonos önkorrekciójának köszönhetően – miért válik végső eredményében egységessé. S végül a könyv harmadik egységében a Kormos-líra textusát vizsgálva a legfontosabb, legjelentősebb verseket jó értékérzékkel kiemelve, ezek elemzésével, értelmezésével határozza meg, pozícionálja e költői életmű jellemzőit. Ez a szétválasztás megzökkenti a folyamatos történetiség elvét, ugyanakkor éppen a biográfikusság rendkívül szerteágazó részletezettsége miatt célravezető módszere, mert a szövegelemzéseket az olykor szövevényes élet- és korrajzi háttérismertetések nem terhelik. Valószínű, egy posztmodern irodalomtörténész könyvében csak a legutóbbi fejezettel találkozunk, a megalkotott „szöveg” – hermeneutikai, recepcióelméleti – olvasataival, hiszen e nézet szerint korunkban már nem lehet (/nem szabad) hagyományos monográfiát írni, a történetiség elve pedig ab ovo megkérdőjeleződik.

A Kormos István életrajzát földolgozó első fejezet a monográfia mintegy egyötöde – szinte Kormos valóságos életregénye. Példás az a nyomozói szívósság és következetesség, ahogy Vasy Géza minden, olykor tán látszólag fölösleges részletnek utánajár; mikroszkopikus részletezettséggel képes adatok sokaságát előbúvárlani, szembesíteni azokat a legendákkal, melyeket rendszerint korrigálni kényszerül – alkalmasint megbocsátó humorral oldva föl az ellentmondásokat. Hiszen, mint írja, Kormos úgy teremtette meg saját mítoszát, hogy még születése körülményeit is másként állította be, mint történt valóságosan, amelyeket majd valóságos eredetmondaként dolgoz föl, épít verseibe, mint pl. az 1956-os keltezésű *Egy kihantolt sírja* címűben. Szinte napra pontos szoros biográfiát tár föl Kormos életéről, gyerekkoráról, tanulmányi előmeneteleiről, majd házasságairól, illetve két párizsi útjáról; megtudhatjuk, hogy két alkalommal összesen 636 napot töltött Franciaországban (vagy hogy a teljes költői életmű 10 559 szót tartalmaz). A házasságok válságait is érzékelteti, de sosem tolakodó módon, s megkísérli nyomon követni, hogy

a magánélet apró rezdülései hogyan hatottak a versírói kedvre, sőt még arra is van figyelme, hogy milyen jövedelmi forrásai voltak Kormosnak, s ezeket mire fordította. Vasy Géza minden elképzelhető írott forrást fölkatatott (levelezés, az irodalmi nyilvánosság forrásai mellett levéltári kutatásokat végzett stb.), személyes emlékezőket, szóbeli közléseket használt föl, s kísérelte meg rekonstruálni a valóságos életet s melléállítani az irodalmiasított legendát. Kérdés lehet, vajon szükséges-e az írói élet ennyire részletező és részletekbe menő föltérképezése. Vasy Géza szerint is az írói életmű és az életrajz kapcsolata többféle lehet. Kormos fontosnak (talán determinálónak) tekintette a személyes sorsot, s ezért önmaga alkotta legendássá életrajzát, sőt különös mód „a civil életben is ahhoz tartotta magát”, így indokolt, hogy a megismerhető, fiktív életrajz mellett a legenda természetét is megismerjük, azzal a megszorítással, hogy bizonyos pontokon változatlanul homályt fedí a valóságos. Ugyanakkor ma még könnyebb a személyes emlékek, levelek, dokumentumok fölkatatása, ezt a munkát az utókor – ha megváltozik a divat, és esetleg ismét igényelni fogja az életrajzot – már nehezebben tudja elvégezni. De Vasy Géza azáltal, hogy súlyt fektet a biográfiára, korántsem a biográfiával értelmezi az egyes műveket – háttérüket, valóságkapcsolódásukat világítja meg, mű- és műértelmezése azonban immanens marad.

A költői fejlődés, alakulás történetét hasonlóan gondos, körültekintő alaposágú filológiai búvárkodással és tisztázó szándékkal követi nyomon. A módszer azért is indokolt, mert bizonyos értelemben a kormosi életmű is legendásított (pl. még korai verseit is átdolgozta, s ezáltal tulajdonképpen újraírta saját életművét), illetve a legtöbb Kormos-versnek saját története van, együtt alakult, formálódott az életművel. Részletesen számba veszi az indulást, s máris egy legendát cáfol: az irodalmi közvélemény általában 1947-hez köti Kormos indulását, valójában azonban a II. világháború előtt kezdte pályáját, de a korai darabok a későbbi kiadásokban már átírt, javított változatban szerepelnek. Vasy Géza a korai versek megjelenését is rendre ellenőrzi, s megállapítja, hogy nemcsak a *Szegény Yorrick* megjelenése előtti időszakban dolgozta át verseit Kormos, s hogy némelyik művének olykor három variánsa is van, mint a Dózsa versnek (*Nincstelen János, Mit is akart Dózsa, Karcos torokkal*), s ezek líratörténeti vonatkozásait kimutatja. Filológiai teljesítmény, ahogy az egyes szövegvariációkat az egész életpályán rendre motivikusan, vers-tanilag, jelentésileg aprólékosan összeveti (pl. a *Realizmus* és a *Katlan* címűeket, ill. *Kezrettel hátuk szőréen* sok rokon vonást mutat), s von le meggyőző következtetéseket. Okkal állapítja meg, hogy a „pályakezdő szakasz eredeti szövegeinek jogos helye lenne az életműkiadásokban. Nem csupán a filológiai teljességigény, nem csupán a pontosabb pályakép, hanem a negyvenes évek magyar lírájának hitelesebb rajza is megköveteli ezt”. Kimutatja, hogy az indulás éveinek 1945 előtti és utáni szakasza sem azonos; a korai, háború előtti verseket a vallomásos líraiság, a lírai realizmus jellemzi, 45 előtt Erdélyi József, illetve a népi líra volt rá hatással, ezt a nyelvet (gyermekkora nyelvét) beszélte még akkor. A háború után talált rá a sajátabb költőelődökre, Sinka Istvánra, Gellért Sándorra, akikhez főleg szegénységparti rokonsága fűzte, Illyés Gyulára, később Szabó Lőrincre, sőt Weöres Sándorra; József Attila költészetének igézete relatíve később jelenik meg, jóllehet korábról ismert verseit. „1947-ig meghatározó mértékben közvetlen élménylírát alkot, s az egyedi, a személyes, hiába fejez ki általános igazságokat, ritkán tud igazán egyetemessé válni esztétikai értelemben is” – állapítja meg a szerző, s egyetérthetünk a jellegzetes

kormosi hangra majd csak aztán talál rá. A sikeres debütálás után azonban megtörik a pálya. Vasy Géza tartózkodik a politikai környezet (túl)hangsúlyozásától, de elkerülhetetlen, hogy ne ejtsen szót róla. Nem titkolja, hogy Kormos káderköltőnek lett kiszemelve; szegénységpártisága, népi származása szinte predesztinálta e szerepre, ráadásul a fényes szelek nemzedékeként a kor célkitűzéseivel nagyrészt maga is azonosulni tudott. Ugyanakkor, Vas Istvánt idézve pályatársai közül, „őt érintették ezek az idők a legkevésbé. Ő volt a legjobban, hogy úgy mondjam, impregnálva”. Jelzésértékű, hogy a Válasszal indult, aztán egyidejűleg publikált a Csillagban is – azaz Kormost származása, népiségvonzalma ellenére sem lehetett egyetlen irányzathoz kötni. Közvetlenül nem foglalt állást közügyekben, magyarságkérdésben sem – az irodalomtörténész a *Pásztorok* című vers elemzésével azonban meggyőzően bizonyítja, hogy bár áttételesen, e kötet is megvallotta –, de a hagyományok folytonossága, a nyelv és szellemiség ezer szállal kötötték a magyarsághoz, múltunkhoz, az életmű alapvetően etikai determináltsága pedig volt olyan erős, hogy a huszonéves, sikeres pályakezdő az elhallgatást válassza. Vasy Géza kimutatja, hogy a közéleti válság szinte egyszerre jelentkezett a költő magánéleti válságával, s e kettős nyomásból a két franciaországi út és a Cécile-szerelem szabadította ki (miközben olyan „nagy árnyékokkal kellett megküzdeni”, mint Nagy László és Juhász Ferenc): a hatvanas-hetvenes évekre viszont valóban erőteljessé, összetéveszthetlenné és jelentőssé válhatott költészete, a hetvenes években pedig nagy létösszegző verseit is megírja (*Október, Egész évben Lucázás, Rigó kiált fölöttem*).

A monográfia harmadik részében szövegközpontú elemzésekkel, a versszövegek szoros olvasatával tárja föl az életmű legfontosabb jellemzőit, s határozza meg e költészet líra-történeti értékeit, illetve a motívumok, szóalakok és alakváltozatok statisztikai kimutatásával is kiegészíti az értelmezéseket, és nagy gondot fordít, okkal, az egyes versek rím- és ritmikái elemzésére. Az irodalomtörténész lényeges megállapítása, hogy Kormos végig megmaradt a lírán belül (gyakran használta a dal formát), ragaszkodott a versek és az életmű megszerkesztettségéhez. Bár „életidejében a magyar lírában több olyan tendencia is megmutatkozott, amely fellazította a versszerkezetet (látomásosság, automatizmus, neo-avantgárd). Rá mindvégig a megszerkesztettség a jellemző s ezzel együtt a művészi egyszerűség, átlátszóság”. Érdemben foglalkozik a Kormos-versek jelentésközpontú versei mellett zeneiségközpontú szövegtípusaival, utóbbiakat, illetve a képzelet szerepét felnövelő verseket, valamint a költészet mint játék, s az élet mint játék értelmezést leginkább a Weöres Sándor-i költészetfelfogással rokonítja, de meggyőzően állapítja meg, hogy Weöressel szemben Kormos István „a csodák képzeletjátékával mindig szembeállítja a valóságos léthelyzetet”. Orpheusz-versei kapcsán cáfolja Kormos önértelmezését, aki szerint „jóformán mind szerelmes vers, amit írtam”, hiszen 1962-ig épp az ellenkezője történt, az utána következő évtizedben azonban valóban a szerelem motívumköre lesz e líra meghatározója; a Cécile-szerelem nagy versei a távolság, a tér, a táj, a hiány, a teljességvágy és a beteljesülhetetlenség orpheuszi verseit hozzák létre, de „a Kormos-verseknek ezen túlmenően is van orpheuszi jellege”.

Motivikus, jelentéstani és verstani elemzések sorában mutatja ki e költészet kétkomponensűségét, az ember mint természeti és társadalmi lény voltának polifóniáját, illetve ezek megjelenését, a víz mint fő természeti elem gazdag előfordulását (a *Nakonxipánban hull a hó* c. kultikus vers szép elemzésével, rámutatva e költészet panteisztikus természet-

szemléletére is), a szerelem, a gyermeklét és a clown-szerep széles regiszterű megszólaltatását. Összegzi, melyek e költészetben az ember, társadalmi lény voltának alapelmei (etikai alapú világkép, nyelv, kereszténység, bibliikusság, népmesei hagyománykincs, művészetek, a humán kultúra értékeinek fölmutatása és példázata), hangsúlyozva, hogy a háttér- és mélyvilágban a paraszti hagyományok, a népi kultúra, a magyar költészet öröksége és a bibliikusság a leginkább meghatározó. Vasy Géza monográfiájának egyik fontos hozadéka éppen e versvilág bibliikusságának érzékeny, értő interpretálása. A *Kereszttel hátuk szőrén* című remekmű példaszerűen komplex elemzésében mutatja ki az igen rétegzett bibliikus motívumkört, a kereszténység szimbólumrendszerének széles spektrumú verse hívását, a népi katolikus kultúrkör rejtett áthallásait, s mindezek középpontjában a szakrális jelentőségű Jézus születése gondolatkört, mely a gyermekléttel is összefonódva valamiképpen a költői derű emblematikus megjelenése lesz. De egyetérthetünk, a tételes vallás/hit nem érintette meg a felnőtt költőt, bár „felsejlik a keresztény hitnek – vagy legalábbis e hit jelképtárának – a segítségével egy olyanfajta biztonságtudat is, amely bizonyos értékeket öröknek gondol. Ezt tudva az életet végig kell és végig érdemes játszani és szenvedni, akár a feltámadás hite nélkül”, valójában egyfajta pogány – hitetlenséggel átjárt – hit, létbizalom volt Kormosé. Fontosabb, hogy a gyermekkor bibliikus örökségéből „először egy íratlan népi morál és a keresztény erkölcs vonzaskörébe kerül (...) majd elindul a több ezer éves európai kulturális, etikai örökség elsajátításának haláláig tartó útján.”

Összegzésében megállapítja, hogy nehezen definiálható költészet a Kormos Istváné, „költészete valóban kisajátíthatatlan valamely zártabb irányzat számára... a tündéres költő kisiklik kezünk közül. (...) leginkább a tárgyias látomásosság fogalmával írható le a költői életmű, s ez feltétlenül kiegészítendő azzal, hogy emberszemléletét a természetbe és a társadalomba ágyazottság szükségszerű kölcsönössége, költői világképét általában is a kiegyenlítő-összebékítő szemléleti-poétikai polifónia határozza meg”. A könyv a Kormos-életmű egészéhez ad kulcsot; emberi nyelvezete arra is alkalmas, hogy a monográfiáktól – az eluralkodó szakzsargon miatt – eltávolodott olvasó, a szélesebb olvasóközönség is örömteli útmutatót kapjon.

Vasy Géza *Kormos István*-kötetével közel egy időben jelent meg *Költői világok* címmel, főként a kilencvenes években írt kritikáinak, esszéinek válogatása, mely – túl a kötet szakmai értékén – az irodalomtörténész habitusát, karakterét is híven tükrözi; többször is közvetlenül megvallja irodalomtörténészi eszményét. Béládi Miklós munkássága előtt tisztelegve, őt idézve, 1987-ben így: „A legszebb irodalomeszmény, amely a nyolcvanas években megfogalmazható, s amellyel magam is teljesen azonosulni tudok. S ez az eszmény így hangzik: »Jó lenne, szép lenne, ha ez a két ág: az irodalom mint a nemzeti őrszellem, az etnikai lelkiismeret letéteményese, és az irodalom mint szöveg, önmagát igazoló nyelvi struktúra, ironikus parafrázis – nem a távoli, hanem a kézzel elérhető közeli jövőben találkozna, sőt össze is olvadna a hivatás szellemében és artisztikumában.«” Vasy Géza ars criticája a változó időkkel, változó korszellellemmel lényegében nem változott, értékpreferenciái sem módosultak: a második világháború utáni, leginkább a népi és a nemzeti vonulathoz kapcsolható lírikusok igazi értője és meghatározó kritikusa. Eme irányzathoz kötődő rokaszenvét pillanatra sem titkolja, sőt az „irányzatos kritika” létjogosult-

ságát is elfogadja, de határozott különbséget tesz szakmai-esztétikai irányultság, az értékpreferencia vállalása és „az irodalmi irányzatosságon túlnövő ideológiai-szemlélet” között, amely ez utóbbi fél évszázadunk (utóbbi századunk) irodalmi gondolkodását – az irodalom autonómiáját túl gyakran és túl mélyen megsértve – átjárta. A *Költői világok* című kötet első felében konkrét művekhez, életművekhez kapcsolódóan irodalomtörténeti távlatból irodalom és ideologikusság, irodalom és politikum viszonyát is megkísérli tisztázni. A Szép Szó folyóirat kapcsán például a népi–urbánus vita korabeli természetét, elmergesedését higgadt érveléssel tekinti át; s fájdalmas, de az irodalomtörténész rokonszenves emberi habitusát is jellemző tanulságot összegez: „József Attilának is, Fejtő Ferencnek is volt igazsága, de Illyés Gyulának és Németh Lászlónak is. Esztétikai igazságot mindegyikük tudott teljes körűt elérni. De politikáit egyikük sem.”, a lehetséges és kívánatos magyar progresszió – a magyar társadalom számára végzetesen tragikus eredménnyel – nem tudott egyesülni.

Vasy Géza okkal írta könyvének alcíméül azt, hogy „tanulmányok, esszék”, az ugyanis nemcsak szigorúbb értelemben vett irodalomtörténeti, irodalomelemző, szaktudományi írásokat tartalmaz. Nem az elméletek koncepciózusságával (prekoncepciózusságával) közelít a művekhez; számára etikum és esztétikum, az irodalom mint a „nemzeti őrszellem” és az „etnikai lelkiismeret letéteményese”, az irodalom/művészet és élet (társadalom) elválaszthatatlan: az irodalom az emberi szabadság, a hagyományokból épülő, ahhoz hozzákapszolódó közösségi értékrend megformálója is. A művek, életművek rigorózus irodalomtörténeti rendszerezése, interpretálása mellett legalább annyira fontos, hogy a zajló szellemi folyamatokat, a szellemi szöveggörnyezetet is figyelemmel kísérje, korrektül közvetítse és értelmezze. Vasy Géza történeti érzékenysége, társadalmi és emberi igazságérzete és egyáltalán az irodalom életszerű szemléte miatt nagyobb hangsúlyt kap bizonyos írásaiban a szöveggörnyezet, a politikai, szellemi környezet, ez azonban – amennyiben elfogadjuk a történetiség és a hagyományok folytathatóságának elvét, amely számára axiomatikus – a korrekt irodalomtörténet-írás, sőt a művek (nemritkán: félresiklott), életművek megértésének is elengedhetetlen része. Gyakran idézi fel személyes emlékeit, reflexióit is, hiszen az általa vizsgált irodalmi művek abban a korban formálódtak, melynek maga is kortársa, szemtanúja volt. A közelmúltat, félmúltat tisztázó írásai a körültekintő irodalomtörténet-írás újabb, fontos adalékai is, s egyúttal annak a József Attila-i erkölcsi igazságnak a beláttatására is készítetnek, hogy a múlt bevállása nélkül sem jelenünket, sem jövőnket nem láthatjuk tisztán. A szakmai és – fontos hangsúlyozni – a mélyen emberi tisztesség egyszerre szólal meg benne; mert nem tud eltekinteni attól a fájdalmas tényről, hogy nem csupán művek szenvedték meg az ostoba kor korlátoltságait, de emberi tragédiák sokasága történt jóvá tétlenül és jóvá tehetetlenül. Görömbei András például a hetvenes években kortárs fiatal írókkal készített, folyóiratbeli interjúsorozata mintegy negyedszázados késéssel jelenhetett csak meg könyv alakban – 1977-ben a Nádas Péterrel készített beszélgetés miatt/ürgyén politikai botrány robbant ki, Görömbeinek el kellett hagynia az Alföld szerkesztőségét is. Mai megjelenésekor a kötetnek már inkább csak történeti értéke jelentős, Vasy Géza a korabeli ideológiai háttérrel, harci készültséget felidézve távlatos, és sajnos fájdalmasan helytálló megállapítást tesz: „a nemzedéknek erre a helyzetre szinte »ráment« az élete”. Horváth Márton, a Rákosi-kor hírhedt irodalompolitikusának tevékenységét vizsgálva, a *Lobogónk: Petőfi* címmel kiadott, összegyűjtött írásai-

nak kötete szövegeit olvasva mutatja ki, hogy a „torzulások” nem a fordulat évéhez köthetők, az indulás pillanatában, 1945-ben készen volt a forgatókönyv, csupán a szóhasználat meg a gyakorlati taktika változott – H. M. és az egész MKP-vezetés számára Németh László volt a fő ellenség, miközben Illyést megpróbálták átnevelni, Horváth pedig, már csak megszokásból ott is hamisított, ahol erre semmi szükségük nem lett volna. „Lezárt múlt-e mindaz, ami 1946 és 1948 között történt? S nem csak azért, mert azokat az ötvenes években készítette elő, amelyek egy még súlyosabb és nyomasztóbb történelmi szakaszt jelentenek, hanem azért sem, mert nemzedékekbe ivódott be – többféle előjellel és árnyalattal mindaz, amit 1945 után a bolsevik szemlélet hirdetni kezdett. Nem 1953-ig, de bizony a jelenig húzódik (...) A megélt történelem elfeledhetetlen, s bár a bűnök jogilag megbocsáthatóak, millió és millió ember személyiségének deformálásáért nincs kárpótlás” – írja Vasy Géza 1992-ben.

A megvalósult szocializmus politikai, ideológiai körülményei betegesen torzították az irodalmi tudatot, következményei máig hatnak és bizonyos módon újratermelődnék. Vasy Géza vissza-visszatérően nehezíti – sajnos történelmi koroktól függetlenül érvényesen, e tekintetben bizonyos a folytonosság – a „szakmán” belüli intoleranciát. Ő maga számtalanszor rámutat az értékek pluralizmusára, arra, hogy az értékpluralizmus a művészetek és az irodalom *természetes* állapota. Vasy irodalomtörténeti értékpreferenciája nyilvánvaló, konzekvens, és ez az értékpreferencia nagyfokú nyitottsággal, toleranciával, a más értékrend tiszteletteljes elfogadásával és megbecsülésével társul. „Az irodalom szakembere sem vonzódhat egyforma mértékben mindenfajta költői eljáráshoz, szemléletmódhoz, poétikához, de kötelessége mindenfajta érték elismerése” – írja 2001-ben Csoóri Sándor összegyűjtött versei kapcsán nyomatékosan. Ezért tiszteleg Vas István emléke előtt, aki irodalomban és nem pártpolitikai szempontok szerint gondolkozott, s ha vitázott, a valódi értékeknek kijáró tisztelettel tette; *Az új Tamás* című versét pedig az 1956-os irodalom egyik legfontosabb alkotásának nevezi; Orbán Ottó költészetében a hagyomány és modernség határán járó költészet „kiegyenlítő” szerepét hangsúlyozza. S habár nyilvánvaló Vasy affinitása, kötetének egyik meglepetése számomra Tolnai Ottó versesköteteinek értő elemzése: a lét peremhelyzete a zsenialitás és a trivialitás keveredésével, a sajátos éntöbbszörözéssel, énkivétítéssel hogyan kap Wöres Psychéjéhez hasonló csodában formát.

Tanulmányaiban nem követi a kilencvenes évek legújabb irodalomelméleti (hermeneutika, recepcióelmélet) szemléletét, irodalomértelmezését, de elfogadja létjogosultságát, az új, szakmai módszertanokat általában is kívánatosnak tartja. Vagyis szemlélete, gondolkodása, magatartása valóban demokratikus. Domokos Mátyás szenvedélyes Illyésfelejtést ostromzó írására válaszolva például figyelembe ajánlja a körülmények, az ízlés megváltozását, az új forma, stílus keresését, azt, hogy az életművek körüli figyelem törvényszerűen változik, s hogy az ifjabb generációk rendszerint türelmetlenebbek. Bár fájdalmasnak, bizonyos értelemben természetesnek tekinti Illyés és Nagy László lanyhuló divatját – de elfogadhatatlannak tartja, hogy szívós ideológiai és szakmai ellenerők is hatékonyan működtek fumigáló lejáratusukban. Ahogy a *Magyar líra tegnap és ma* című írásában megjegyzi, ma több osztatú az irodalmunk, mint bármikor, de dogmák ellen nem hasznosak az ellendogmák sem.

A *Költők világa* kötet hetven, változó terjedelmű, zömmel rövidebb írást tartalmaz: tanulmányt, recenziót, kritikát, portrét, jegyzetet, esszét szépirodalomról, irodalomtörté-

nész pályatársak köteteiről. Vasy Géza a kortárs magyar költészet egyik legaktívabb értő tolmácsolója ma is. Egy helyütt hivatásos olvasónak tekinti a kritikust, akinek „illik mindenevőnek lennie, legalábbis erre törekednie”. Valóban szinte páratlan az a könnyvmenyiség, amelyre alapos ismerettel hivatkozik. Szelíd lelkű, de szigorú, újraolvasva korábbi írásait, értékelései évtizedek múltán is helytállóaknak bizonyulnak, kritikai észrevételei azonban sohasem bántóak, bárha általa nagyra becsült alkotóról, netán barátáról szóljon is. Benjámin László értékét illetően Domokos Mátyással is, Alföldy Jenővel is vitázik, előbbivel az alulértékelés, az utóbbival a túlértékelés tekintetében; Kalász László költészetével négy írása is foglalkozik, örömmel fedezi fel eredményeit, de rámutat az inflálódás, az önisméltés veszélyére. Juhász Ferenc olyan fontos darabjait elemzi nagyfokú versérzékenységgel, mint a *Babonák napja...*, *Ady Endre utolsó fényképe*, *Krisztus levétele a kereszt-ről* címűek; Devecseri Gábor ellentmondásos ötvenes évekbeli költői magatartását vizsgálja, rövidportré értékű kritikákat olvashatunk Csorba Győző versesköteteiről, Simonyi Imréről (egy-egy telitalálat minősítéssel: „sikerült Krúdy mester epikus tapasztalatait Simonyi Imrének a lírában alkalmaznia”), Bertók Lászlóról, a tragikusan fiatalon meghalt Herbszt Zoltánról; hozzájárul Székely János költői rehabilitációjához; a hetvenes évek naplói kapcsán tiszteleg Fodor András közéleti-művészetszervezői munkássága előtt; pontosan interpretálja Tornai József esszékötetének gondolatvilágát. Legteljesebb képet az elégikus hangvételű lírai költő, Ágh István költészetéről és prózájáról rajzol – a kilenc írás három évtizedet fog át, az első 1971-es, a legutóbbi 2001-es keltezésű, melyek várhatóan egy monográfia előtanulmányainak is tekinthetők.

„Minden újítás előbb-utóbb hagyománnyá válik” – az ilyesféle alapigazságokat Vasy Géza nemcsak kimondja, igazolja is. A szeretet, az érintettség derűs hangján szól, számára az irodalom szent ügy (Domokos Mátyásról írja ezt), írásainak azonban időben a mához közeledve egyre keserűbb a tónusa, és tán reményvesztettebb is. „A harcot, amelyet mi vívunk, békévé oldja majd szintén az emlékezés? Bizonyára így lesz. Ám sokkal bölcsőbb dolog volna valóban rendezni közös dolgainkat, mint megvárni, hogy az egyik lövészárk sírgödörre váljon. Igaz, hogy a mai irodalmi életnek van talán két-három ezer résztvevője, s ez egyesek szerint túl sok egy ilyen kicsiny országnak, de engedjék meg mindegyikünknek a természetes halálig tartó próba: maradandó művet alkotni.”

Pécsi Györgyi